De digitale dimensie van seksuele zelfexpressie: een bevrijding of een nieuwe weg naar criminaliteit?

Aurélie[1] Gilen & Noa Vreven[2]

Sociale media zijn een integraal onderdeel van het dagelijkse leven. Ze zijn een instrument voor informatievergaring, communicatie[3] en zelfontplooiing en -expressie.[4] De mogelijkheid om seksueel getinte berichten en foto's uit te wisselen, creëert een nieuwe dimensie in onze seksuele beleving.[5] Sociale media helpen om onze seksuele identiteit, hoe we over onszelf denken als seksueel wezen, verder te exploreren.[6] Het internet vormt een seksueel medium dat fungeert als een schakel tussen seksuele fantasieën of verlangens en het daadwerkelijk uitvoeren ervan. Dit faciliteert het seksuele experimenteren, maar legt eveneens de basis voor een nieuwe vorm van intimiteit. Bovendien verlaagt het ook bestaande seksuele drempels en zet het de deur open om met meerdere potentiële partners in contact te komen.

Dit komt gevoelens van vrijheid, zelfacceptatie en seksuele empowerment ten goede.[7] Of toch ten minste wanneer deze gedragingen in een consensuele context gebeuren. In het snelle, afstandelijke, korte en soms anonieme karakter van sociale media schuilt meteen ook de keerzijde van deze digitale medaille.[8] Hoewel velen de vruchten plukken van deze vooruitgang, ligt de kans dat seksueel getinte foto's doorgestuurd worden zonder toestemming van de persoon in kwestie, steeds op de loer.[9] Er is dus met andere woorden een nieuwe weg naar slachtoffer- en daderschap getimmerd.

Dit artikel illustreert op welke manier sociale media nieuwe uitdagingen creëren voor de bescherming van mensenrechten. Meer specifiek ligt de focus op de verspreiding van intieme foto's vanuit een sociaalpsychologisch en juridisch perspectief. Eerst nemen we de relevante terminologie, de prevalentiecijfers en de impact van het fenomeen onder de loep. Vervolgens bekijken we welk juridisch kader geldt voor de preventie en bestraffing van zulke daden. Tot slot gaan we dieper in op hoe dit fenomeen vanuit een gendergebonden perspectief benaderd wordt. Hierbij zetten we uiteen hoe deze tendens zich in de juridische en sociale normen reflecteert.

Het niet-consensueel verspreiden van seksueel getinte foto's

Terminologie

Het niet-consensueel verspreiden van intieme foto's, of NCII (*non-consensual dissemination of intimate images*), is vandaag een wijdverspreid fenomeen.[10] Waar het maken van de beelden initieel kan plaatsvinden met instemming van het slachtoffer, bv. bij *sexting*, heeft het gebrek aan toestemming betrekking op de latere verspreiding

1 BELSPO onderzoeker UAntwerpen, onderzoeksgroep MIOS.
2 Aspirant-onderzoeker UAntwerpen, onderzoeksgroep Overheid & Recht.
3 L. M. Cookingham en G.L. Ryan, "The Impact of Social Media on the Sexual and Social Wellness of Adolescents", *Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology* 2015, 2-5.
4 N.M. Döring, "The internet's impact on sexuality: A critical review of 15 years of research", *Computers in Human Behaviour* 2009, 1089-1101.
5 M.W. Ross, "Typing, Doing and being: Sexuality and the internet", *Journal of Sex Research* 2005, 342-352.
6 M. Walrave, J. Van Ouytsel, E. Van Gool, K. Ponnet en E. Peeters, "Sexting: adolescents' perceptions of the applications used for, motivations for, and consequences of sexting", *Journal of Youth Studies* 2016, 446-470.
7 N.M. Döring, supra noot 4, 1089-1101; N.M. Ross, *supra* noot 5, 342-352.
8 A. Moore en P. Reynolds, *Childhood and Sexuality: Contemporary Issues and Debates* London, Macmillan Publishers, 2018, 225-246; N. M. Döring, *supra* noot 4, 1089-1101.
9 A. Powell, N. Henry, A. Flynn en A.J Scott, "Image-based sexual abuse: the extent, nature and predictors of perpetration in a community sample of Australian residents", *Computers in Human Behavior* 2018, 393-402.
10 J. Beyens en E. Lievens, "Niet-consensuele verspreiding van seksuele beelden: Analyse van wetgevende initiatieven in de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en België", *NJW* 2016, nr. 348, 654.

van het beeldmateriaal.[11] NCII leidt bijgevolg tot een ernstige vertrouwensbreuk. Meer nog, de intentie van de dader bestaat er vaak in om het slachtoffer te vernederen, intimideren of chanteren. Het betekent daarom ook een ernstige aantasting van de privacy en seksuele integriteit van slachtoffers.[12]

In de literatuur wordt NCII onder verschillende noemers thuisgebracht. Wraakporno en non-consensuele pornografie worden tot op heden in de literatuur als referentiepunt voor dit fenomeen gebruikt.[13] Deze terminologieën impliceren dat NCII optreedt als gevolg van wraak of "intentioneel gecreëerd wordt voor consumptie door anderen".[14] Onderzoek toont echter aan dat de beweegredenen zich verder strekken: profijt, humor, seksuele bevrediging en het verhogen van de sociale status staan ook in het rijtje. Het gebruik van termen zoals "image-based sexual abuse (IBSA)"[15] en "technology-facilitated sexual violence" genieten dan ook de voorkeur van wetenschappers.[16] IBSA maakt een onderscheid tussen het dreigen met doorsturen, het effectief doorsturen en het maken van seksueel getinte foto's zonder toestemming.[17] Het gebrek aan homogeniteit in definiëring heeft evenwel tot gevolg dat de exacte prevalentie van dit fenomeen moeilijk vast te stellen is.[18] Wij consulteerden voor de prevalentiecijfers (onmiddellijk hieronder) literatuur die enkel focust op het doorsturen van seksueel getinte foto's.

Prevalentie

Een systematische review over NCII van Patel en Roesch was gebaseerd op 23 studies, daterend van 2015 tot en met 2019, waarin de prevalentie van NCII werd onderzocht. 3,34% tot 22,9% van de deelnemers gaf aan ooit al eens zelf seksueel getinte foto's te hebben doorgestuurd zonder toestemming van de betrokken partij. Het gemiddelde van de prevalentiecijfers in deze studies, toonde aan dat 8,78% al ooit dader was.[19] Een Belgisch onderzoek van Sensoa, waarbij 9% aangaf dader te zijn geweest, ligt in de lijn van dit resultaat.[20]

De systematische review van Patel en Roesch wijst erop dat het aantal slachtoffers tussen de 1,1% en de 24,09% ligt. Het gemiddelde van de prevalentiecijfers geeft ook aan dat van 12% van alle personen ooit al eens een seksueel getinte foto werd doorgestuurd zonder toestemming.[21] Een survey uit 2019 toonde aan dat 9,8% van de Vlaamse jongeren al ooit een seksueel getinte foto doorstuurde zonder toestemming van de afgebeelde persoon.[22] In België was maar liefst 21 % bezorgd over de verdere verspreiding van hun intieme foto's.[23] In de literatuur wordt vaak verwezen naar een mannelijke overhelling in daderschap en naar vrouwen die de overgrote meerderheid van de slachtoffers vormen.[24] Deze studies staan haaks op onderzoek dat aantoont dat evenveel, of zelfs meer, mannen dan vrouwen slachtoffer zijn van NCII.[25] Uit de cijfers blijkt dat de rol van gender bij het fenomeen geenszins eenduidig is.

De psychologische en sociale impact

Het medium dat zelfexpressie en -exploratie bewerkstelligt, kan bij slachtoffers van NCII pijnlijke en (soms) permanente herinneringen in zich sluiten.[26] Wanneer hogere instanties er niet in slagen

11 D. Ryan, "European remedial coherence in the regulation of non-consensual disclosure of sexual images", *Computer Law & Security Review* 2018, 1055.
12 M. Sepec, "Revenge pornography or non-consensual dissemination of sexually explicit material as a sexual offence or as a privacy violation offence", *International Journal of Cyber Criminology* 2019, 419.
13 A. Eaton en C. McGlynn, "The psychology of Nonconsensual Porn: Understanding and Addressing a Growing Form of Sexual Violence ", *Policy Insights from the Behavioral and Brain Sciences* 2020, 190-197; J. Beyens en E. Lievens, *supra* noot 10, 654.
14 U. Patel en R. Roesch, "The Prevalence of Technology-Facilitated Sexual Violence: A Meta-Analysis and Systematic Review", *Trauma, Violence & Abuse* 2020, 1-16.
15 C. McGlynn en E. Rackley, "Image-Based Sexual Abuse", *Oxford Journal of Legal Studies* 2017, 5; N. Henry, A. Flynn en A. Powell, "Image-based sexual abuse: Victims and perpetrators", *Trends & Issues in Crime and Criminal Justice* 2019, nr. 572, 1.
16 A. Powell, N. Henry, A. Flynn, A.J. Scott, *supra* noot 9, 393-402; A. Eaton en C. McGlynn, *supra* noot 13, 190-197; U. Patel en R. Roesch, *supra* noot 14, 1-16.
17 A. Powell, N. Henry, A. Flynn en A.J. Scott, supra noot 9, 393-402; U. Patel en R. Roesch, *supra* noot 14, 1-16.
18 U. Patel en R. Roesch, *supra* noot 14, 1-16.
19 *Ibid*.
20 Sensoa, sexting bij jongeren: feiten en cijfers, geraadpleegd op 10 februari 2022, https://www.sensoa.be/sexting-bij-jongeren-feiten-en-cijfers.
21 U. Patel en R. Roesch, *supra* noot 14, 1-16.
22 J. Van Ouytsel, M. Walrave, L. De Marez, B. Vanhaelewyn en K. Ponnet, "Sexting, pressured sexting and image-based sexual abuse among a weighted-sample of heterosexual and LGB-youth", *Computers in Human Behavior* 2021, 106630.
23 Apestaartjaren, de digitale leefwereld van jongeren, geraadpleegd op 14 februari 2022, https://www.apestaartjaren.be/index.php.
24 M.C. DiTullio en M.M. Sullivan, "A Feminist-Informed Narrative Approach: Treating Clients Who Have Experienced Image-based Sexual Abuse", *Journal of Feminist Family Therapy* 2019, 100-113; A. Powell, N. Henry, A. Flynn en A.J. Scott, *supra* noot 9, 393-402.
25 A. Flynn en N. Henry, The Palgrave Handbook of International Cybercrime and Cyberdeviance: Image-Based Sexual Abuse: A Feminist Criminological Approach, Switzerland, Palgrave Macmillan, 2020, 1109-1129.
26 J. Morahan-Martin, "Women and the Internet: Promise and Perils", *Journal of Cyberpsychology & Behavior* 2000, 683-691.

om het verspreiden van foto's te onderscheppen of stop te zetten, dan wordt in de literatuur ook wel verwezen naar de "digitale voetprint". Het internet vergemakkelijkt het verspreiden van deze seksueel getinte foto's. Deze worden niet alleen sneller, maar ook naar een breder publiek verspreid, en werken het permanente circuleren en bestaan van de foto's in de hand.[27] Onderzoek verwijst ook wel naar "de digitale laag van trauma" die aanwezig is in slachtoffers van NCII.[28] De psychologische en sociale gevolgen van NCII mogen niet worden onderschat. Het optreden van depressieve -, angst - en posttraumatische stress symptomen is eerder regel dan uitzondering bij deze groep van slachtoffers.[29] Slachtoffers ervaren vaak gevoelens van schaamte en schuld. Bovendien wordt het vertrouwen in de ander, wat fundamenteel is voor interpersoonlijke relaties, geschonden. Als gevolg hiervan treedt sociale isolatie op en een inherente angst om opnieuw een (digitale) connectie met de ander aan te gaan.[30] Wetenschappers merken dezelfde typen gevolgen op bij slachtoffers van fysiek seksueel geweld.[31] Zowel offline als online seksueel geweld kunnen hierdoor op het "continuüm van seksueel geweld" worden geplaatst.[32] Dit sluit aan bij de opvatting dat (de gevolgen van) online ervaringen niet te onderscheiden zijn van offline ervaringen en dat onze identiteit wortelt in beide werelden.[33]

NCII en de rol van mensenrechten

Meer dan een strafrechtelijk fenomeen

Doordat NCII een relatief recente vorm van seksueel geweld is, en bij gebrek aan toepasselijke supranationale normen[34], wordt dit fenomeen vaak gefragmenteerd aangepakt.[35] Zo wordt NCII niet overal bestraft als seksueel misdrijf of is er een gebrek aan geschikte bepalingen.[36] Sommige Europese landen hebben geopteerd om NCII te reguleren via gerichte strafrechtelijke sancties, waar andere landen een beroep doen op bestaande strafrechtelijke of civielrechtelijke maatregelen.[37] Door deze verschillende benaderingen, maar ook door het veelal grensoverschrijdende karakter van NCII (aangezien het zich in cyberspace afspeelt en gefaciliteerd wordt door grote *big tech* spelers), rijst de vraag of een supranationale of internationale benadering niet beter zou zijn om dit fenomeen aan te pakken. Deze vraagstelling is niet beperkt tot de nationale rechtshandhaving, maar heeft ook een belangrijke mensenrechtelijke component. Bij gebrek aan een supranationaal of internationaal mensenrechtelijk kader voor online en technologie-gefaciliteerd seksueel geweld, beschikken de nationale wetgevers vooralsnog over een grote beoordelingsruimte voor de aanpak van online seksueel geweld.[38] In de continentale rechtssystemen wordt NCII nog veelal beschouwd als een inbreuk op het privéleven en de waardigheid van een individu in plaats van een ernstig seksueel misdrijf dat de seksuele integriteit en identiteit schendt.[39] Er wordt beargumenteerd dat deze stijgende tendens in Europa uniforme normen vereist om de mensenrechten en vrijheden op seksueel vlak optimaal te beschermen.[40] De Raad van Europa heeft alvast getracht de bestaande fragmentatie te remediëren via het Verdrag van Istanboel. Dit Verdrag maakt het mogelijk om een zekere mate van harmonisatie te bereiken tussen de verdragspartijen (zie hierna).[41]

Internationaal en Europees juridisch kader

Op het internationale niveau wordt steeds meer aandacht besteed aan de impact van digitalisering op mensenrechten. Een eerste erkenning van cybergeweld zagen we in toepassing van het Verdrag van de Verenigde Naties inzake de uitbanning van alle vormen van discriminatie tegen

27 L.M. Cookingham en G.L. Ryan, supra noot 3, 2-5; A. Moore en R. Reynolds, *supra* noot 8, 225-246.
28 O. Marques, *The Emerald International Handbook of Technology-Facilitated Violence and Abuse: Intimate Image Dissemination and Consent in a Digital Age: Perspectives from the Front Line*, Bingley, Emerald Publishing Limited, 2021, 309-328.
29 U. Patel en R. Roesch, *supra* noot 14, 1-16; M.C. DiTullio en M.M. Sullivan, *supra* noot 24 , 100-113.
30 A. Eaton en C. McGlynn, *supra* noot 13, 190-197.
31 U. Patel en R. Roesch, *supra* noot 14, 1-16.
32 A. Eaton en C. McGlynn, *supra* noot 13, 190-197.
33 J. Morahan-Martin, *supra* noot 26 , 683-691.
34 In zover het gaat over online verspreiding van seksuele beelden van minderjarigen, overlappen zulke daden ten dele met de verspreiding van kindermisbruikmateriaal wat wel reeds in supranationale rechtelijke normen werd opgenomen. Zie Council of Europe Convention on Cybercrime (CETS No. 185), 23 november 2001, te raadplegen: https://rm.coe.int/1680081561 en zie ook Richtlijn 2011/93/EU, art. 383bis Strafwetboek, en Lanzarote declaration te raadplegen: https://www.coe.int/en/web/children/lanzarote-convention.
35 O. Jurasz en K. Barker, "Sexual violence in the digital age: A criminal law conundrum?", *German Law Journal* 2021, 792.
36 B. Burghardt en L. Steinl, "Sexual Violence and Criminal Justice in the 21st Century", *German Law Journal* 2021, 693.
37 D. Ryan, *supra* noot 11, 1066.
38 O. Jurasz en K. Barker, *supra* noot 35, 792.
39 M. Sepec, *supra* noot 12, 421-422.
40 O. Dudorov en Y. Pysmenskyy, "Sexual sphere: Thin line between freedom and crime", *International Journal for Legal Research* 2019, 317.
41 O. Jurasz en K. Barker, *supra* noot 35, 798.

vrouwen (CEDAW).[42] De focus lag hier op hoe nieuwe technologieën gender-gerelateerd geweld tegen vrouwen beïnvloeden en faciliteren. In 2017 verduidelijkte het CEDAW-Comité in zijn Algemene Aanbeveling nr. 35 dat het Verdrag ook in zijn geheel van toepassing is op door technologie bemiddelde omgevingen, zoals het internet.[43] Deze stap bevestigt de visie binnen de Verenigde Naties dat dezelfde rechten waarover men offline beschikt, ook online dienen te worden beschermd.[44]

In 2018 erkende de Speciale VN-Rapporteur betreffende geweld tegen vrouwen de uiteenlopende aard van zulk geweld online, inclusief geseksualiseerde vormen ervan.[45] In het bijhorende rapport wordt het zonder toestemming online publiceren van intieme foto's als een schending van het recht op privacy en waardigheid bestempeld. Staten horen online geweld tegen vrouwen te erkennen als een ernstige schending van de mensenrechten en een vorm van discriminatie en geweld tegen vrouwen, aldus de VN-Rapporteur. Bijgevolg moeten staten de internationale mensenrechteninstrumenten adequaat toepassen en voorzien in een nationaal rechtskader dat voldoende bescherming biedt aan vrouwen in een online context.[46] Meer nog, het rapport beveelt de volledige strafbaarstelling van geweld tegen vrouwen aan.[47]

Het groeiende probleem van de niet-consensuele verspreiding van seksuele beelden wordt ook erkend op Europees niveau door de Raad van Europa. Het Verdrag inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (Verdrag van Istanboel) was een belangrijke stap richting de uniformisering en standaardisering van het strafrechtelijk beleid van de verdragspartijen op het gebied van seksuele betrekkingen.[48] Recent publiceerde GREVIO, het onafhankelijke orgaan van experten dat toezicht houdt op de uitvoering van dit Verdrag, een aanbeveling betreffende de digitale dimensie van geweld tegen vrouwen. GREVIO erkent dat geweld in de digitale sfeer, waaronder '*non-consensual image or video sharing*', een van de centrale vormen uitmaakt van gender gerelateerd geweld tegen vrouwen. De verdragspartijen zijn verplicht deze digitale dimensie volledig te incorporeren in hun algemene aanpak ter preventie van geweld tegen vrouwen, ter ondersteuning en bescherming van de slachtoffers en tot slot, ter vervolging van de daders.[49]

Toepassing in de rechtspraak van het EHRM

Bij gebrek aan afdwingbare supranationale normen die de online inbreuk op de seksuele integriteit beschermen, wordt deze problematiek vanuit de klassieke mensenrechten benaderd. In de literatuur wordt beargumenteerd dat NCII raakt aan fundamentele rechten van het individu zoals het recht op privéleven, autonomie en menselijke waardigheid. Bijgevolg kan het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (EVRM) een belangrijk instrument zijn in de bestrijding van het fenomeen. Bepaalde daden van cybergeweld, waaronder NCII, werden door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) dan ook reeds beoordeeld als een onmenselijke of vernederende behandeling in de zin van Artikel 3 EVRM en als een inbreuk op het recht op privéleven in de zin van Artikel 8 EVRM.[50] In recente rechtspraak van het EHRM wordt duidelijk hoe digitalisering de visie op mensenrechten verandert en aanleiding geeft tot een nieuw perspectief op non-fysiek geweld. Zo erkende het Hof in de zaak *Buturuga t. Roemenië* [51] het veelzijdige karakter van huiselijk geweld en verwees het voor het eerst naar cybergeweld als een van de vormen waarin dit misbruik zich kan manifesteren.[52] Er werd geoordeeld dat nationale autoriteiten de digitale dimensie in rekening moeten brengen tijdens het onderzoek naar en de vervolging van huiselijk geweld.[53] In deze zaak ging het echter niet om NCII maar om het heimelijk lezen van online correspondentie door de partner, wat volgens het Hof een privacy inbreuk in

42 Verenigde Naties Verdrag inzake de Uitbanning van alle Vormen van Discriminatie van Vrouwen, 19 december 1979.
43 CEDAW-Committee General Recommendation No. 35 on gender-based violence, 14 July 2017, te raadplegen: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/CEDAW_C_GC_35_8267_E.pdf.
44 United Nations General Assembly [UNGA], 2018; United Nations Human Rights Council [UNHRC], 2016.
45 United Nations Human Rights Council, Report of the Special Rapporteur on Violence Against Women, Its Causes and Consequences on Online Violence Against Women and Girls from a Human Rights Perspective, U.N. Doc. A/HRC/38/47, 18 June 2018, parapara 27 & 31.
46 *Ibid*., p. 18-19.
47 *Ibid*., parapara 100-102.
48 Raad van Europa Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld, 2011.; O. Dudorov en Y. Pysmenskyy, *supra* noot 40, 302.
49 GREVIO General recommendation no. 1 on the digital dimension of violence against women, aangenomen 20 oktober 2021, te raadplegen: www.coe.int/en/web/istanbul-convention/-/grevio-publishes-its-general-recommendation-no-1.
50 EHRM 9 juli 2019, nr. 41261/17, Volodina/Rusland (Nr. 1).
51 EHRM 11 februari 2020, nr. 56867/15, Buturuga/Roemenië.
52 F. Van Leeuwen, "Cyberviolence, domestic abuse and lack of a gender-sensitive approach – reflections on Buturuga versus Romania", Strasbourg Observers 2020, geraadpleegd op 9 februari 2022, https://strasbourgobservers.com/2020/03/11/cyberviolence-domestic-abuse-and-lack-of-a-gender-sensitive-approach-reflections-on-buturuga-versus-romania/; Buturuga/Roemenië, *supra* noot 51, para 74.
53 Buturuga/Roemenië, *supra* noot 51, para 78.

de zin van Artikel 8 EVRM uitmaakt.[54] Meer nog, de feiten gingen gepaard met bedreigingen, intimidatie en fysiek geweld in de zin van Artikel 3 EVRM.[55] Het Hof leek de samenhang tussen cybergeweld en fysiek geweld te benadrukken aangezien het oordeelde dat lidstaten de positieve verplichting hebben om aspecten van cybergeweld mee te nemen in de behandeling van huiselijk geweld. Desondanks behandelde het Hof Artikel 8 en Artikel 3 EVRM afzonderlijk in de beoordeling van deze zaak. Bijgevolg werden cybergeweld en fysiek huiselijk geweld als afzonderlijke kwesties naar voren geschoven. Zo gaf het Hof de indruk dat online surveillance niet als ernstig genoeg kan worden beschouwd om te kwalificeren als een onmenselijke behandeling.[56]

In de zaak *Volodina t. Rusland* (n°1) benadrukte het Hof dat ook ernstige vormen van non-fysiek geweld binnen de werkingssfeer van Artikel 3 EVRM kunnen vallen.[57] In de hierop volgende zaak, *Volodina t. Rusland* (n°2), kwalificeerde het Hof cybergeweld als een ernstige mensenrechtenschending dat als belangrijk onderdeel van huiselijk geweld moet worden beschouwd. Hierbij hebben de lidstaten onder Artikel 8 EVRM en in sommige gevallen onder Artikel 3 EVRM de verplichting om ook in een online context te voorzien in een adequaat wettelijk kader om slachtoffers te beschermen en de feiten effectief te onderzoeken en bestraffen.[58] In deze Russische zaak ging het om fysiek huiselijk geweld in combinatie met de online publicatie van intieme foto's en persoonlijke informatie zonder de toestemming van het slachtoffer. Het Hof oordeelde dat zulke feiten een vorm van cybergeweld uitmaken die de fysieke en psychologische integriteit van de persoon ernstig aantasten.[59] Ondanks dat de Russische autoriteiten beschikten over het juridisch kader om zulke daden van cybergeweld als inbreuk op het privéleven te onderzoeken en vervolgen, faalden ze om prompt en grondig strafrechtelijk gevolg te geven aan deze zaak.[60] Bijgevolg bleven de feiten onbestraft en besloot het Hof in *Volodina t. Rusland* (n°2) unaniem tot een schending van Artikel 8 EVRM.[61] Het arrest verduidelijkt in belangrijke mate de intrinsieke relatie tussen fysiek en online geweld. Het Hof benadrukte namelijk dat Artikel 8 EVRM de positieve verplichting inhoudt in hoofde van de staten om een systeem te voorzien dat alle vormen van huiselijk geweld aanpakt. Deze verplichting geldt ongeacht het geweld zich offline dan wel online of in beide contexten voordoet.[62]

Gender en haar rol in NCII

Gender en NCII: een seksuologisch perspectief

"Vrouwen zijn slachtoffers, mannen zijn daders". Die stelling wordt bijna automatisch voor waar aangenomen en vloeit voort uit onze genderstereotype attitudes, normen en gedragingen. We proberen een gendergelijke beleving van seksualiteit na te streven. Dit ideaalbeeld stelt dat zowel vrouwen als mannen dezelfde seksuele rechten en verlangens hebben, maar ook dat ze dezelfde seksuele gedragingen kunnen stellen.

Onderzoek naar attitudes toont aan dat vrouwen die naaktfoto's van zichzelf maken, automatisch ook meer risico lopen om slachtoffer te worden. In tegenstelling tot mannen die, wanneer ze naaktfoto's van zichzelf maken, net minder risico lopen om slachtoffer te worden omdat zij worden verwacht seksueel actief en dominant te zijn. Een vrouw daarentegen, aldus de verwachting, dient zich seksueel passief en onderdanig op te stellen.[63] Seksuele passiviteit en ondergeschiktheid zijn ook niet voor niets de kenmerken van "het ideale slachtoffer" in onderzoek naar verkrachting.[64] Wanneer vrouwen zichzelf uitdrukken door seksueel getinte foto's te nemen, voldoen ze niet meer aan deze passiviteit. Dit verklaart waarom vrouwen sneller een zogezegd "aandeel" hebben in hun slachtofferschap of worden gezien als "slet", ook wel "victim-blaming" en "slut-shaming" genoemd.[65] Deze attitudes ondersteunen de resultaten waarin vrouwen vaker slachtoffer van NCII worden. Tegelijkertijd wordt een wereld waarin seksualiteit

54 Ibid., para 73-78.
55 Ibid., para 65-72.
56 F. Van Leeuwen, *supra* noot 52.
57 R. McQuigg, "The European Court of Human Rights and Domestic Violence: Volodina v. Russia", *International Human Rights Law Review* 2021, 158.; Volodina/Rusland (Nr. 1), *supra* noot 50, para 81.
58 EHRM 14 september 2021, nr. 40419/19, Volodina/Rusland (Nr. 2), para 49.
59 Volodina/Rusland (Nr. 1), *supra* noot 50, para 48.
60 Volodina/Rusland (Nr. 2), *supra* noot 58, para 57-58, para67.
61 Volodina/Rusland (Nr. 2), *supra* noot 58, para 68.
62 R. Costello, "Voldina v Russia (no. 2): Intimate Images, Domestic Violence and the Positive Obligations of Member States under Article 8 ECHR", *European Data Protection Law Review* 2021, 614-620.
63 L. Zvi, "The Double Standard Toward Female and Male Victims of Non-consensual Dissemination of Intimate Images", *Journal of Interpersonal Violence* 2021, 1-22; A. Moore en P. Reynolds, supra noot 8, 225-246 ; O. Marques, *supra* noot 28, 309-328.
64 L. Zvi, *supra* noot 63, 1-22.
65 J. Morahan-Martin, *supra* noot 26 , 683-691; O. Marques, *supra* noot 28, 309-328 ; L. Zvi, *supra* noot 63, 1-22.

door alle genders op dezelfde manier wordt beleefd, louter een impressie.

Naast het meten van attitudes, proberen verscheidene theorieën ook te verklaren waarom mannen daders van NCII zijn. Enerzijds bestaat er de evolutionaire stroming die stelt dat mannelijke seksuele agressie, waar NCII een onderdeel van uitmaakt, een natuurlijk gevolg van de evolutie is. Anderzijds beweren feministische aanhangers dat NCII vloeit uit de mannelijke drang naar macht en sociale controle. Meer psychologische en individualistische strekkingen stellen dat beweegredenen zoals middelenverslaving en traumatische jeugdervaringen, determinanten zijn van seksuele agressie.[66] Deze problematieken komen echter zowel bij mannen als vrouwen voor. Hiermee wordt dan het onderzoek, waarin evenveel mannen als vrouwen slachtoffer zijn, ondersteund.[67] Er zijn dan ook verscheidene bevindingen die de gelijke genderverdeling in slachtofferschap ondersteunen. Ten eerste, onderzoek dat peilt naar de prevalentie van slachtoffers maakt vaak gebruik van zelfrapportage. Mannen vinden het enerzijds gemakkelijker dan vrouwen om aan te geven dat ze dader zijn. Anderzijds rapporteren mannen dat ze zowel mannelijke als vrouwelijke slachtoffers maken.[68]

Ten tweede focust het merendeel van de literatuur op vrouwelijke slachtoffers waardoor data over mannelijke slachtoffers gewoon ontbreekt. Het beeld waarin mannen niet als slachtoffers worden gezien, kan worden verklaard door onderrapportage – zoals bij fysiek seksueel geweld – en de attitudes ten opzichte van slachtoffers die onze maatschappij erop nahoudt. Dit laatste verwijst naar het idee waarin vrouwen NCII zouden uitlokken door het maken van seksueel getinte foto's, ook al is dit een inherent onderdeel van de seksuele beleving.[69]

Ten derde kunnen er geen genderpatronen worden gevonden in de studies van de hierboven vermelde review.[70] Studies naar slachtofferschap waarin meer vrouwen deelnemen leiden niet noodzakelijk tot hogere prevalentiecijfers, bv. 50,5% van de deelnemers is vrouwelijk met een prevalentie van 4,5%[71] versus 65,4% van de deelnemers is vrouwelijk met een prevalentie van 1,1%.[72] Hetzelfde principe geldt voor studies naar daderschap: minder vrouwelijke deelnemers in de studies leidt niet noodzakelijk tot minder daderschap, bv. 48% van de deelnemers is vrouwelijk met een prevalentie van 22,9%[73] versus 82% van de deelnemers is vrouwelijk met een prevalentie van 15%.[74] Tot slot is er ook bewijs dat meer neigt naar een genderneutrale benadering van dit fenomeen daar "same-gender targeting" ook gerapporteerd wordt.[75] Bij dit laatste denken we dan ook spontaan aan het optreden van NCII binnen een LGBTQIA+ gemeenschap.

Dit brengt ons bij de hamvraag of gender een cruciale rol speelt in slachtoffer- en daderschap van NCII. Hoewel zowel de wetenschap als de maatschappij neigen naar de aanname dat vrouwen slachtoffers zijn en mannen daders, is er weinig onderzoek dat de rol van gender in NCII ook echt bestudeerd heeft.[76] Het dieper ingaan op de studies waarin evenveel mannen als vrouwen slachtoffer zijn, kan misschien een antwoord bieden.[77] Toch geven de resultaten duidelijk weer dat genderongelijke opvattingen en attitudes wanneer het over seksuele beleving gaat, bestaan. De volgende alinea's beschrijven hoe dit ook terug te vinden is in de juridische benadering van dit fenomeen. Dat onze samenleving al is geëvolueerd naar een patroon waarin gendergelijk denken/gedragen de norm is, is allicht een illusie. Maar de assumptie dat vrouwen steeds slachtoffers zijn en mannen altijd daders, dient met enige voorzichtigheid te worden benaderd.

Gender in het juridisch kader

Het fenomeen NCII (en meer algemeen:

66 L. Zvi, *supra* noot 63, 1-22.
67 M. Gámez-Guadix, C. Almendros, E. Borrajo en E. Calvete, "Prevalence and association of sexting and online sexual victimization among Spanish adults", *Sexuality Research and Sexual Policy* 2015, 145-154; A. Powell, N. Henry en A. Flynn, *Handbook of Critical Criminology: Image-based sexual abuse*, London, Routledge, 2018, 305-315.
68 A. Powell, N. Henry en A. Flynn en A.J. Scott, *supra* noot 9, 393-402.
69 O. Marques, supra noot 28, 309-328; Zvi, L., *supra* noot 63, 1-22.
70 U. Patel en R. Roesch, *supra* noot 14, 1-16.
71 D. Fido, C.A. Harper, M.A. Davis, D. Petronzi en S. Worrall, "Intrasexual competition as a predictor of women's judgements of revenge pornography", *Sexual Abuse* 2019, 295-320.
72 M. Gámez-Guadix en C. Almendros, *supra* noot 67 , 145-154.
73 J. Garcia, A.N. Gesselman, S.A. Silliman, B.L. Perry, K. Coe en H.E. Fisher, "Sexting among singles in the USA: Prevalence of sending, receiving, and sharing sexual messages and images", *Sexual Health* 2016, 428-435.
74 K. Walker en E. Sleath, " A systematic review of the current knowledge regarding revenge pornography and non-consensual sharing of sexuality explicit media", *Aggression and Violent Behavior* 9-24.
75 A. Eaton en C. McGlynn, *supra* noot 13, 190-197.
76 A. Powell, N. Henry en A. Flynn en A.J. Scott, *supra* noot 9, 393-402.
77 De huidige bijdrage werd geschreven in het kader van het BELSPO @ntidote project waar onder andere gender als criterium voor cybergeweld wordt onderzocht.

technologie-gefaciliteerd seksueel geweld) wordt doorgaans in het juridisch kader benaderd als een fundamentele genderkwestie.[78] Dit zien we zowel in de literatuur als in het internationale en regionale kader voor mensenrechten. Academici bespreken NCII overwegend als een prevalente vorm van online geweld tegen vrouwen en benadrukken het belang van het gendergebonden karakter van zulke daden.[79] Er wordt beargumenteerd dat het risico om met online vormen van geweld, zoals NCII, geconfronteerd te worden en de impact daarvan het hoogst is bij vrouwen.[80] Bijgevolg horen deze fenomenen kennelijk begrepen te worden tegen de achtergrond van diepgewortelde genderstereotypen en ongelijke genderverhoudingen.[81] Zulke benadering sluit aan bij de eerder vermelde 'gendered' constructie van de mannelijke dader en het vrouwelijk slachtoffer. Ook het reeds besproken internationaal juridisch kader – kindermisbruikmateriaal uitgezonderd – vertrekt vanuit een genderperspectief. Hier zagen we hoe cybergeweld in het CEDAW in verband wordt gebracht met discriminatie tegen vrouwen. Verder wordt er op internationaal niveau ook aangemoedigd om online geweld tegen vrouwen universeel te erkennen als een obstakel voor gendergelijkheid en meer algemeen, voor de rechten van de vrouw.[82] Vervolgens wordt het gendergerelateerde karakter van NCII ook doorgetrokken op het regionaal niveau. Zo is de bestrijding van genderstereotypen diep verankerd in het taalgebruik van het Verdrag van Istanboel en de bijbehorende aanbeveling betreffende de digitale dimensie van geweld tegen vrouwen. Daarnaast is de toenemende tendens van online geweld tegen vrouwen een ernstige ondermijning van de principes van gelijkheid en niet-discriminatie ingebed in de regionale mensenrechteninstrumenten. De Raad van Europa benadrukt deze tendens via de '2018-2023 Gender Equality Strategy', waarin het actief aanpakken van geweld tegen vrouwen – zowel offline als online – door de bestrijding van seksisme en genderstereotypering centraal staat. Bovendien zagen we dat in de rechtspraak van het EHRM het probleem van NCII tot op heden enkel beoordeeld werd binnen de context van huiselijk geweld tegen vrouwen. In deze zaken hanteerde het Hof een "gender-sensitive approach" en gaf het bijzondere aandacht aan de link tussen cybergeweld en genderongelijkheid. Tot slot verwees het Hof telkens ook naar de eerder vermelde internationale en regionale instrumenten.

Conclusie

Het verspreiden van intieme beelden zonder toestemming of NCII is een fenomeen dat zich steeds frequenter voordoet. Studies wijzen uit dat zulke daden een grote psychologische en sociale impact hebben op het slachtoffer. Bovendien wordt NCII juridisch gekwalificeerd als een ernstige aantasting van de privacy en de seksuele integriteit van het individu. Bijgevolg werden op internationaal en regionaal niveau reeds belangrijke stappen gezet richting mensrechtelijke bescherming voor slachtoffers van dit fenomeen. Onderzoek toont duidelijk de invloed van genderstereotypen aan op hoe de maatschappij en het recht NCII benaderen. Zonder te miskennen dat vrouwen wellicht meer kans hebben om slachtoffer te worden van NCII, trekken de prevalentie en het maatschappelijk beeld de huidige gendered juridische aanpak in twijfel. In de internationale en regionale normen wordt het fenomeen immers enkel gekaderd binnen de notie van gender-gerelateerd geweld tegen vrouwen. De Belgische wetgever verkoos daarentegen een genderneutrale strafrechtelijke aanpak. Zo staat de bescherming van de seksuele integriteit centraal in de Wet niet-consensuele verspreiding van seksuele beelden, ongeacht het gender van het slachtoffer. Deze visie kan leiden tot een reducerend effect waarbij maatschappelijke en juridische normen minder worden beïnvloed door genderstereotypen. De juridische erkenning van online geweld tegen vrouwen is in de eerste plaats een positieve evolutie. Men moet echter in vraag stellen of deze benadering niet kan verrijkt worden door ook rekening te houden met de noden en gevoeligheden van alle genderidentiteiten. Dit zou meer overeenstemmen met onze realiteit en bovendien zou het de aanhoudende strijd tegen genderongelijkheid ondersteunen.

78 N. Henry en A. Powell, *Sexual Violence in a Digital Age*, Londen, Palgrave Macmillan, 2017, 261.
79 C. McGlynn en E. Rackley, *supra* noot 15, 9.; D. Ryan, *supra* noot 11, 1069-1070.
80 D. Ryan, *supra* noot 11, 1069; K. Barker en O. Jurasz, "Online violence against women as an obstacle to gender equality: a critical view from Europe", *European Equality Law Review* 2020, 3.
81 Ibid., 3.
82 Ibid., 2.
83 Artikel 14 Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens; Artikel 20 en 21 Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie.
84 O. Jurasz en K. Barker, supra noot 35, 798.; Council of Europe Gender Equality Strategy 2018-2023, COE, 2018, te raadplegen: https://rm.coe.int/prems-093618-gbr-gender- equality-strategy-2023-web-a5/16808b47e1.
85 Volodina/Rusland (Nr. 2), *supra* noot 58, para 43.
86 Volodina/Rusland (Nr. 2), *supra* noot 58, para 66; Buturuga/Roemenië, *supra* noot 51, para 78.
87 Volodina/Rusland (Nr. 2), *supra* noot 58, para 22-24; Buturuga/Roemenië, *supra* noot 51, para 37-40.